

EDUKACJA OBYWATELSKA 1

NIEZBĘDNIK NAUCZYCIELA WIEDZY O SPOŁECZEŃSTWIE

SZCZECIN 2008

EDUKACJA OBYWATELSKA

**Niezbędnik nauczyciela
wiedzy o społeczeństwie**

pod redakcją

Janusza Korzeniowskiego

SZCZECIN 2008

Redakcja
Janusz Korzeniowski

Korekta
Anna Malinowska

Skład
Radosław Józwik

Copyright © 2008 by Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli w Szczecinie

ISBN 978-83-89882-91-2

Wydawca
CDiDN w Szczecinie

Spis treści

Od Przewodniczącego <i>Forum Nauczycieli Edukacji Obywatelskiej</i>	5
I. Deklaracja programowa <i>Forum Nauczycieli Edukacji Obywatelskiej</i>	6
II. Katalog kompetencji społecznych obywatela kształconych w ramach edukacji obywatelskiej	7
III. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych i gimnazjów	9
IV. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych, techników, uzupełniających liceów ogólnokształcących i techników uzupełniających . .	19
V. Egzamin maturalny z <i>wiedzy o społeczeństwie</i> – standardy wymagań i opis wymagań egzaminacyjnych	25
VI. Pozalekcyjne formy edukacji obywatelskiej	29
VII. Kompetencje nauczyciela	32
VIII. Wybrana literatura	35
IX. Wybrane strony internetowe	37
X. Prawo oświatowe – wybrane akty prawne	39

Od przewodniczącego *Forum Nauczycieli Edukacji Obywatelskiej*

Przedkładamy naszym Koleżankom i Kolegom *Niezbędnik nauczyciela wiedzy o społeczeństwie*, który jest pierwszym zeszytem z serii pt. *Edukacja obywatelska*.

Pomysłodawcami i autorami wydawnictwa są uczestnicy *Forum Nauczycieli Edukacji Obywatelskiej* działającego przy Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli w Szczecinie.

Najważniejszym i największym zadaniem, jakie podjęło *FORUM*, jest realizowanie przedsięwzięć na rzecz budowy społeczeństwa obywatelskiego w Polsce.

Działalność *FORUM* urzeczywistnia statutowe zadania CDiDN w zakresie organizowania różnorodnych form współpracy i wymiany doświadczeń między nauczycielami, wspierania i promowania nowatorskich rozwiązań edukacyjnych, podejmowania współpracy z różnymi podmiotami działającymi na rzecz edukacji, współudziału w tworzeniu i realizacji wojewódzkich, ogólnopolskich i międzynarodowych programów i projektów edukacyjnych.

Kolejne zeszyty *Edukacji obywatelskiej* mają zawierać materiały informacyjne oraz rozwiązania metodyczne będące przykładami dobrej praktyki, służącymi rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego.

Wszystkich zainteresowanych i zaangażowanych w urzeczywistnianie szeroko rozumianej edukacji obywatelskiej zapraszam do podjęcia konstruktywnych działań w ramach *FORUM*.

Janusz Korzeniowski

Forum Nauczycieli Edukacji Obywatelskiej

DEKLARACJA PROGRAMOWA

Założenia ogólne

- *Forum Nauczycieli Edukacji Obywatelskiej* funkcjonuje przy Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli w Szczecinie i realizuje przedsięwzięcia na rzecz budowy społeczeństwa obywatelskiego w Polsce.
- Uczestnikami *FORUM* mają prawo zostać nauczyciele i inne osoby działające w różnych obszarach i formach edukacji obywatelskiej.
- Działalność *FORUM* urzeczywistnia zadania Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli w zakresie:
  - organizowania różnorodnych form współpracy i wymiany doświadczeń nauczycieli,
  - organizowania działań na rzecz rozwoju zawodowego nauczycieli,
  - wspieranie nowatorskich inicjatyw nauczycieli oraz wspomaganie samokształcenia i doskonalenia nauczycieli,
  - opracowywania i publikowania materiałów metodycznych i informacyjnych.

Cele i zadania

- Inspirowanie i aktywizowanie nauczycieli i innych uczestników do działań na rzecz podnoszenia poziomu edukacji obywatelskiej.
- Integrowanie nauczycieli różnych przedmiotów, środowisk i typów szkół.
- Stwarzanie warunków do współpracy i wymiany doświadczeń na rzecz podnoszenia umiejętności dydaktycznych.
- Diagnozowanie potrzeb i oczekiwań nauczycieli.
- Merytoryczne i metodyczne wspomaganie nauczycieli wiedzy o społeczeństwie i wszystkich podmiotów zajmujących się edukacją obywatelską.
- Inicjowanie kontaktów i współpracy ze środowiskami naukowymi, instytucjami, administracją publiczną oraz organizacjami pozarządowymi.
- Publikowanie i promowanie opracowań uczestników *FORUM*.
- Umożliwianie twórczym i kreatywnym nauczycielom prezentowania swojego dorobku w ramach statutowych działań CDiDN.
- Stwarzanie nauczycielom warunków do samorealizacji w różnych obszarach ich pracy.
- Wspieranie nauczycieli przygotowujących uczniów do egzaminu maturalnego z wiedzy o społeczeństwie, udziału w olimpiadach, konkursach itp.
- Stwarzanie warunków do poszerzania wiedzy z zakresu nauk społecznych i prawa.
- Wspieranie społecznej aktywności młodzieży.
- Nabywanie umiejętności stosowania różnych form ewaluacji swojej pracy.

Formy działalności

- Organizowanie raz w miesiącu otwartych warsztatów metodycznych.
- Przygotowywanie i przeprowadzanie różnorodnych form na rzecz krzewienia idei społeczeństwa obywatelskiego.
- Opracowywanie i publikowanie w kolejnych zeszytach serii EDUKACJA OBYWATELSKA, stosownych materiałów informacyjnych, metodycznych itp.
- Promowanie w środkach masowego przekazu efektów działalności *FORUM*.
- Upowszechnianie przykładów dobrej praktyki.

KATALOG KOMPETENCJI SPOŁECZNYCH OBYWATELA KSZTAŁCONYCH W RAMACH EDUKACJI OBYWATELSKIEJ

Umiejętności:

- posługuje się nowoczesnymi technologiami, np. komputerem, ksero, faxem itp.,
- dostrzega problemy współczesnej cywilizacji w wymiarze jednostkowym, lokalnym, ogólnopolskim i światowym,
- wykorzystuje różne źródła informacji dla pogłębiania swojej wiedzy,
- integruje wiedzę z różnych nauk,
- czyta ze zrozumieniem teksty publicystyczne i popularnonaukowe,
- odróżnia informacje o faktach od opinii,
- dokonuje krytycznej analizy i interpretacji różnych materiałów źródłowych,
- określa przyczyny i przewiduje skutki wybranych wydarzeń, problemów i procesów życia publicznego,
- obiektywnie ocenia zachodzące fakty i wydarzenia,
- analizuje motywy działań i wybory dokonywane przez uczestników życia publicznego,
- krytycznie analizuje różnorodne stanowiska uczestników życia publicznego,
- skutecznie komunikuje się z innymi ludźmi,
- wypowiada się w formach przyjętych w życiu publicznym,
- formułuje i uzasadnia własne stanowisko na forum publicznym,
- panuje nad własnymi emocjami,
- zadaje trafne pytania,
- współdziała w zespole,
- stosuje procedury demokratyczne,
- wpływa na prawidłowy przebieg procesów decyzyjnych,
- interpretuje wyniki badań opinii publicznej oraz wyniki wyborów i referendum,
- obiektywnie ocenia funkcjonowanie organów państwowych i samorządowych,
- analizuje i ocenia funkcjonowanie instytucji życia publicznego,
- dostrzega najważniejsze problemy życia społecznego oraz proponuje działania na rzecz ich rozwiązania,
- podejmuje skuteczne działania w różnych instytucjach życia publicznego,
- sporządza pisma do władz publicznych i instytucji,
- organizuje działania o charakterze obywatelskim,
- analizuje i ocenia wpływ działalności człowieka na stan środowiska naturalnego,
- skutecznie rozwiązuje problemy,
- właściwie rozwiązuje konflikty,
- wyszukuje stosowne przepisy prawne,
- wyjaśnia podstawowe przepisy prawa,
- stosuje przepisy prawa,
- wypełnia druki urzędowe,
- odpowiedzialnie korzysta z przysługujących mu praw i wolności,
- odpowiedzialnie korzysta z form demokracji bezpośredniej i przedstawicielskiej,
- racjonalnie podejmuje ważne życiowe decyzje,
- skutecznie broni się przed technikami manipulacyjnymi,
- określa kompetencje oczekiwane na współczesnym rynku pracy,
- planuje swoją drogę zawodową,

- ocenia własne decyzje i działania,
- elastycznie reaguje na zmiany społeczne, polityczne i gospodarcze,
- dokonuje adekwatnej samooceny,
- ...

Postawy:

- jest świadomy swoich praw i obowiązków,
- stale się doskonali,
- rozwija zainteresowania problematyką społeczną, ekonomiczną, polityczną i prawną,
- okazuje szacunek i szanuje godność innych ludzi,
- szanuje ich pracę i dorobek,
- jest asertywny,
- dąży do realizacji uniwersalnych wartości społeczeństwa obywatelskiego,
- poszukuje prawdy,
- godzi dobro i wolność własną z dobrem i wolnością innych,
- jest wrażliwy na cierpienia i niedostatek ludzi oraz na ich różnorodne potrzeby,
- wykazuje postawy altruistyczne wobec oczekujących wsparcia i pomocy,
- szanuje odrębności innych kultur, religii oraz systemów wartości,
- krytycznie postrzega rzeczywistość,
- przeciwstawia się nietolerancji, stereotypom i uprzedzeniom,
- afirmuje dorobek cywilizacyjny ludzkości,
- czuje się współodpowiedzialny za rozwój naszego państwa,
- szanuje swoje państwo i jego symbole oraz obowiązujące w nim prawo,
- szanuje zasady państwa demokratycznego,
- respektuje zobiektywizowane normy życia społecznego,
- szanuje wyniki demokratycznie podjętych decyzji i wyborów,
- rzetelnie wypełnia obowiązki i powinności obywatelskie,
- rzetelnie, uczciwie i efektywnie pracuje,
- odpowiedzialnie pełni powierzone role społeczne,
- pogłębia tożsamość kulturową i narodową,
- krzewi kulturę języka polskiego,
- pogłębia więzi z „małą ojczyzną”,
- jest otwarty na nowe doświadczenia,
- aktywnie i odpowiedzialnie uczestniczy w życiu publicznym,
- podejmuje nowe wyzwania we własnym życiu i w życiu społecznym,
- działa na rzecz integracji i przeciw alienacji,
- preferuje tryb życia zgodny ze środowiskiem przyrodniczym,
- aktywnie współdziała na rzecz urzeczywistniania idei zrównoważonego rozwoju,
- przeciwstawia się patologiom społecznym,
- świadomie realizuje swoje cele życiowe,
- postępuje pragmatycznie,
- bierze odpowiedzialność za swoje słowa i działania,
- postrzega utrudnienia w działaniach jako szansę na rozwój,
- wytrwale pokonuje trudności,
- ...

PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH I GIMNAZJÓW

Nadrzędnym celem działań edukacyjnych szkoły jest wszechstronny rozwój ucznia. Edukacja szkolna polega na harmonijnej realizacji przez nauczycieli zadań w zakresie nauczania, kształcenia umiejętności i wychowania. Zadania te tworzą wzajemnie uzupełniające się i równoważne wymiary pracy każdego nauczyciela.

Szkoła w zakresie nauczania, co stanowi jej zadanie specyficzne, zapewnia uczniom w szczególności:

- 1) naukę poprawnego i swobodnego wypowiedzania się, pisania i czytania ze zrozumieniem,
  - 2) poznawanie wymaganych pojęć i zdobywanie rzetelnej wiedzy na poziomie umożliwiającym co najmniej kontynuację nauki na następnym etapie kształcenia,
  - 3) dochodzenie do rozumienia, a nie tylko do pamięciowego opanowania przekazywanych treści,
  - 4) rozwijanie zdolności dostrzegania różnego rodzaju związków i zależności (przyczynowo-skutkowych, funkcjonalnych, czasowych i przestrzennych),
  - 5) rozwijanie zdolności myślenia analitycznego i syntetycznego,
  - 6) przekazywanie wiadomości przedmiotowych w sposób integralny, prowadzący do lepszego rozumienia świata, ludzi i siebie,
  - 7) poznawanie zasad rozwoju osobowego i życia społecznego,
  - 8) poznawanie dziedzictwa kultury narodowej postrzeganej w perspektywie kultury europejskiej.
- W szkole uczniowie kształcą swoje umiejętności wykorzystywania zdobywanej wiedzy, aby w ten sposób lepiej przygotować się do pracy w warunkach współczesnego świata.

Nauczyciele tworzą uczniom warunki do nabywania następujących umiejętności:

- 1) planowania, organizowania i oceniania własnej nauki, przyjmowania za nią coraz większej odpowiedzialności,
- 2) skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach, prezentacji własnego punktu widzenia i uwzględniania poglądów innych ludzi, poprawnego posługiwania się językiem ojczystym, przygotowania do publicznych wystąpień,
- 3) efektywnego współdziałania w zespole i pracy w grupie, budowania więzi międzyludzkich, podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji, skutecznego działania na gruncie zachowania obowiązujących norm,
- 4) rozwiązywania problemów w sposób twórczy,
- 5) poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz efektywnego posługiwania się technologią informacyjną,
- 6) odnoszenia do praktyki zdobytej wiedzy oraz tworzenia potrzebnych doświadczeń i nawyków,
- 7) rozwijania sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań,
- 8) przyswajania sobie metod i technik negocyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów społecznych.

Nauczyciele w pracy wychowawczej, wspierając w tym zakresie obowiązki rodziców, zmierzają do tego, aby uczniowie w szczególności:

- 1) znajdowali w szkole środowisko wszechstronnego rozwoju osobowego (w wymiarze intelektualnym, psychicznym, społecznym, zdrowotnym, estetycznym, moralnym, duchowym),
- 2) rozwijali w sobie dociekliwość poznawczą, ukierunkowaną na poszukiwanie prawdy, dobra i piękna w świecie,
- 3) mieli świadomość życiowej użyteczności zarówno poszczególnych przedmiotów nauczania, jak i całej edukacji na danym etapie,

- 4) stawali się coraz bardziej samodzielni w dążeniu do dobra w jego wymiarze indywidualnym i społecznym, godząc dążenie do dobra własnego z dobrem innych, odpowiedzialność za siebie z odpowiedzialnością za innych, wolność własną z wolnością innych,
- 5) poszukiwali, odkrywali i dążyli na drodze rzetelnej pracy do osiągnięcia celów życiowych i wartości ważnych dla odnalezienia własnego miejsca w świecie,
- 6) uczyli się szacunku dla dobra wspólnego jako podstawy życia społecznego oraz przygotowywali się do życia w rodzinie, w społeczności lokalnej i w państwie,
- 7) przygotowywali się do rozpoznawania wartości moralnych, dokonywania wyborów i hierarchizacji wartości oraz mieli możliwość doskonalenia się,
- 8) kształtowali w sobie postawę dialogu, umiejętność słuchania innych i rozumienia ich poglądów; umieli współdziałać i współtworzyć w szkole wspólnotę nauczycieli i uczniów.

Nauczyciele, mając na uwadze osobowy rozwój ucznia, współdziałają na rzecz tworzenia w świadomości uczniów zintegrowanego systemu wiedzy, umiejętności i postaw. Ma to szczególne zastosowanie w kształceniu zintegrowanym.

SZKOŁA PODSTAWOWA

Nauczyciele w szkole podstawowej dostosowują sposób przekazywania odpowiedniej wiedzy, kształtowania umiejętności i postaw uczniów do naturalnej w tym wieku aktywności dzieci, umożliwiają im poznawanie świata w jego jedności i złożoności, wspomagają ich samodzielność uczenia się, inspirują je do wyrażania własnych myśli i przeżyć, rozbudzają ich ciekawość poznawczą oraz motywację do dalszej edukacji.

Edukacja w szkole podstawowej, wspomagając rozwój dziecka jako osoby i wprowadzając je w życie społeczne, ma na celu przede wszystkim:

- 1) prowadzić dziecko do nabywania i rozwijania umiejętności wypowiedzania się, czytania i pisania, wykonywania elementarnych działań arytmetycznych, posługiwania się prostymi narzędziami i kształtowania nawyków społecznego współżycia,
- 2) rozwijać poznawcze możliwości uczniów tak, aby mogli oni przechodzić od dziecięcego do bardziej dojrzałego i uporządkowanego rozumienia świata,
- 3) rozwijać i przekształcać spontaniczną motywację poznawczą w motywację świadomą, przygotowywać do podejmowania zadań wymagających systematycznego i dłuższego wysiłku intelektualnego i fizycznego,
- 4) rozbudzać i rozwijać wrażliwość estetyczną i moralną dziecka oraz jego indywidualne zdolności twórcze,
- 5) umacniać wiarę dziecka we własne siły i w zdolność osiągania wartościowych i trudnych celów,
- 6) rozwijać zdolność odróżniania świata rzeczywistego od wyobrazonego oraz postaci historycznych od fantastycznych,
- 7) kształtować potrzeby i umiejętności dbania o własne ciało, zdrowie i sprawność fizyczną; wyrażać czujność wobec zagrożeń dla zdrowia fizycznego, psychicznego i duchowego,
- 8) rozwijać umiejętności dziecka poznawania siebie oraz otoczenia rodzinnego, społecznego, kulturowego, technicznego i przyrodniczego dostępnego jego doświadczeniu,
- 9) wzmacniać poczucie tożsamości kulturowej, historycznej, etnicznej i narodowej,
- 10) stwarzać warunki do rozwoju wyobraźni i ekspresji werbalnej, plastycznej, muzycznej i ruchowej, zapewniać warunki do harmonijnego rozwoju fizycznego i psychicznego oraz zachowań prozdrowotnych,
- 11) zapewniać opiekę i wspomagać rozwój dziecka w przyjaznym, bezpiecznym i zdrowym środowisku w poczuciu więzi z rodziną,
- 12) uwzględniać indywidualne potrzeby dziecka i troszczyć się o zapewnienie mu równych szans,

- 13) stwarzać warunki do rozwijania samodzielności, obowiązkowości, podejmowania odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie,
- 14) stwarzać warunki do indywidualnego i grupowego działania na rzecz innych.

W szkole podstawowej szczególnie ważne jest stwarzanie przyjaznej atmosfery i pomaganie dziecku w dobrym funkcjonowaniu w społeczności szkolnej.

SZKOŁA PODSTAWOWA klasy IV–VI

Począwszy od II etapu edukacyjnego wprowadza się przedmioty i następujące ścieżki edukacyjne o charakterze wychowawczo-dydaktycznym:

- 1) edukacja czytelnicza i medialna,
- 2) edukacja ekologiczna,
- 3) edukacja prozdrowotna,
- 4) wychowanie do życia w społeczeństwie:
  - a) wychowanie do życia w rodzinie,
  - b) wychowanie regionalne – dziedzictwo kulturowe w regionie,
  - c) wychowanie patriotyczne i obywatelskie.

Dyrektor szkoły zapewnia uwzględnienie problematyki ścieżek edukacyjnych w szkolnym zestawie programów nauczania. Realizację ścieżek edukacyjnych zapewniają nauczyciele wszystkich przedmiotów, którzy do własnego programu włączają odpowiednio treści danej ścieżki.

Częściowej realizacji tych treści można dokonać w czasie odrębnych, modułowych, kilkogodzinnych zajęć. Dotyczy to zwłaszcza ścieżki edukacyjnej *Wychowanie do życia w społeczeństwie*.

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO **podstawa programowa**

Cele edukacyjne

1. Zainteresowanie przeszłością.
2. Rozwijanie poczucia przynależności do grupy rodzinnej, społeczności lokalnej, grupy etnicznej, narodu, państwa, społeczności europejskiej i światowej.
3. Świadoma postawa patriotyczna i obywatelska motywująca do odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym i publicznym. Kształtowanie szacunku do własnego państwa.
4. Poznawanie wartości stanowiących istotny motyw działalności indywidualnej i publicznej w Polsce, w Europie i w świecie.

Zadania szkoły

1. Dostarczanie wiedzy na temat najważniejszych wydarzeń i najwybitniejszych postaci z dziejów Polski (w tym regionu) oraz Europy i świata.
2. Zapoznanie z symbolami narodowymi, państwowymi i religijnymi; wyjaśnienie ich znaczenia oraz kształtowanie szacunku wobec nich. Rozwijanie postawy patriotycznej.
3. Kształtowanie wyobraźni historycznej.
4. Zapoznanie z elementarnymi pojęciami historycznymi.
5. Rozbudzanie zainteresowań przeszłością własną, swojej rodziny i narodu oraz korzeniami i rozwojem rodzimej kultury.

Treści nauczania

1. Ja. Kim jestem – co lubię, co potrafię, co jest dla mnie ważne. Godność moja i innych.
2. Ja i inni. Moja postawa wobec innych. Koleżeństwo, przyjaźń, miłość. Prawa moje i prawa innych. Stosunek do środowiska przyrodniczego i kulturowego.

3. Ja i inni. Wolność osobista a przewidywanie konsekwencji własnych zachowań, odpowiedzialność i obowiązki. Wzorce osobowe – wybrane postacie historyczne i współczesne.
4. Wartości. Prawda, dobro, piękno, wolność i sprawiedliwość w otaczającym świecie.
5. Mój dom, moja rodzina i sąsiedztwo. Elementy historii rodzinnej, regionalnej oraz życia codziennego w Polsce i w różnych krajach i epokach.
6. Społeczeństwo. Prawa i obowiązki obywatelskie. Postawy prospołeczne i aspołeczne. Przykłady różnych systemów społecznych w świecie współczesnym i w przeszłości.
7. Praca. Jej znaczenie w życiu indywidualnym i zbiorowym. Organizacja pracy i jej efekty w różnych epokach i współcześnie.
8. Zróżnicowanie regionalne Polski efektem warunków przyrodniczych i działalności człowieka, zasoby środowiska przyrodniczego, ich ochrona i wykorzystanie.
9. Zagospodarowanie terenu w miejscu zamieszkania ucznia, uwarunkowania życia ludzi danego obszaru od czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych, krajobraz najbliższej okolicy.
10. Moja ojczyzna. Wydarzenia i osoby o zasadniczym znaczeniu dla losów narodu i państwa polskiego (chrzest Polski, Zjazd gnieźnieński i koronacja Chrobrego, Władysław Łokietek i Kazimierz Wielki, bitwa pod Grunwaldem, Unia Polsko-Litewska, królowa Jadwiga i Jagiełło, Stefan Batory, potop szwedzki, Jan Sobieski, Konstytucja 3 maja, rozbiory, formy walki o niepodległość Polski, I wojna światowa, odzyskanie niepodległości, wojna polsko-sowiecka, Józef Piłsudski i Roman Dmowski, II wojna światowa, okupacja i walka o niepodległość).
11. Najważniejsze elementy polskiego dziedzictwa kulturowego.
12. Moja ojczyzna Polska – położenie, obszar, granice, sąsiedzi, ludność, podział administracyjny.
13. Mój krąg cywilizacyjno-kulturowy. Wybrane zagadnienia z kręgu kultury antycznej oraz dziejów Europy. Śródziemnomorskie korzenie wybranych elementów kultury polskiej.
14. Polska w Europie – kierunki współpracy, procesy integracji z Unią Europejską; wspólne wartości europejskie: poszanowanie praw człowieka, demokracja, wolność gospodarcza.
15. Symbole i święta narodowe, państwowe i religijne; symbole wybranych państw i instytucji międzynarodowych.

Osiągnięcia

1. Integrowanie wiedzy historycznej uzyskanej z różnych źródeł.
2. Ujmowanie treści historycznych w związkach przyczynowo-skutkowych.
3. Ocenianie faktów i wydarzeń z przeszłości; porównywanie zasad i wartości obowiązujących w przeszłości z obecnie obowiązującymi zasadami i wartościami kształtującymi życie społeczne.
4. Tworzenie opowiadania opartego na treściach historycznych, z obrazowym ujmowaniem epizodów, postaci i scenek historycznych.
5. Umieszczanie wydarzeń w przedziałach czasowych, obliczanie upływu czasu między wydarzeniami.
6. Rysowanie drzewa genealogicznego.
7. Poszukiwanie swojego miejsca w świecie, świadome korzystanie z przysługujących praw oraz wypełnianie obowiązków.
8. Umiejętność krytycznej oceny wydarzeń historycznych i współczesnych.
9. Rozumienie i stosowanie przyjętych norm współżycia w najbliższym otoczeniu. Indywidualne i grupowe działanie w najbliższym otoczeniu społecznym i na forum szkoły.
10. Samodzielna ocena zachowań swoich i innych, a także przewidywanie ich konsekwencji.
11. Dokonywanie świadomej samoidentyfikacji kulturowej, narodowej, etnicznej, regionalnej i państwowej; formułowanie uzasadnień własnych postaw i poglądów.
12. Wyrażanie własnego zdania i słuchanie zdania innych.
13. Dostrzeganie związków teraźniejszości z przeszłością oraz ciągłości rozwoju kulturalnego i cywilizacyjnego.

14. Odczytywanie i opis różnorodnych źródeł informacji historycznej i ich ilustracyjne wykorzystywanie przy rekonstrukcji przeszłości.
15. Lokalizowanie czasowo-przestrzenne wydarzeń z wykorzystaniem osi czasu, planu, mapy, wykresów i tabel.
16. Wyciąganie wniosków z porównywania dwóch i więcej prostych informacji dotyczących wydarzeń i postaci historycznych.
17. Poszukiwanie potrzebnych informacji w różnorodnych źródłach oraz rozwijanie umiejętności ich selekcjonowania, porządkowania i przechowywania.
18. Ukierunkowana, bezpośrednia obserwacja elementów środowiska geograficznego i społecznego.
19. Formułowanie pytań, problemów dotyczących zjawisk zachodzących w środowisku lokalnym, regionalnym i poszukiwanie ich rozwiązań z wykorzystaniem dostępnych źródeł informacji.

GIMNAZJUM

W gimnazjum nauczyciele wprowadzają uczniów w świat wiedzy naukowej, wdrażają ich do samodzielności, pomagają im w podejmowaniu decyzji dotyczącej kierunku dalszej edukacji i przygotowują do aktywnego udziału w życiu społecznym.

Edukacja w gimnazjum, wspomagając rozwój ucznia jako osoby i wprowadzając go w życie społeczne, ma na celu przede wszystkim:

- 1) wprowadzać ucznia w świat nauki przez poznanie języka, pojęć, twierdzeń i metod właściwych dla wybranych dyscyplin naukowych na poziomie umożliwiającym dalsze kształcenie,
- 2) rozbudzać i rozwijać indywidualne zainteresowania ucznia,
- 3) wprowadzać ucznia w świat kultury i sztuki,
- 4) rozwijać umiejętności społeczne ucznia przez zdobywanie prawidłowych doświadczeń we współżyciu i współdziałaniu w grupie rówieśniczej.

Ścieżki edukacyjne

W gimnazjum, obok przedmiotów, wprowadza się następujące ścieżki edukacyjne:

- 1) edukacja czytelnicza i medialna,
- 2) edukacja ekologiczna,
- 3) edukacja europejska,
- 4) edukacja filozoficzna,
- 5) edukacja prozdrowotna,
- 6) edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie,
- 7) kultura polska na tle cywilizacji śródziemnomorskiej,
- 8) edukacja obronna.

Dyrektor szkoły zapewnia uwzględnienie problematyki ścieżek edukacyjnych w szkolnym zestawie programów nauczania. Realizację ścieżek edukacyjnych zapewniają nauczyciele wszystkich przedmiotów, którzy do własnego programu włączają odpowiednio treści danej ścieżki.

Częściowej realizacji tych treści można dokonać w czasie odrębnych, modułowych, kilkugodzinnych zajęć.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE **podstawa programowa**

Przedmiot ten składa się z trzech odrębnych modułów:

- 1) wychowanie do życia w rodzinie,
- 2) wychowanie obywatelskie,
- 3) wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym.

1. Wychowanie do życia w rodzinie

Cele edukacyjne

1. Przyjęcie integralnej wizji osoby; wybór i urzeczywistnianie wartości służących osobowemu rozwojowi.
2. Rozwiązywanie problemów i pokonywanie trudności okresu dorastania.

Zadania szkoły

1. Stymulowanie procesu samowychowania.
2. Współpraca z rodzicami w zakresie prawidłowych relacji między nimi a dzieckiem.
3. Pomoc we właściwym przeżywaniu okresu dojrzewania.
4. Wzmacnianie procesu identyfikacji z własną płcią.
5. Wspieranie rozwoju moralnego i kształtowania hierarchii wartości.
6. Promowanie integralnej wizji seksualności człowieka; ukazanie jedności pomiędzy aktywnością seksualną a miłością i odpowiedzialnością.
7. Tworzenie klimatu dla koleżeństwa, przyjaźni oraz szacunku dla człowieka.
8. Pomoc w poszukiwaniu odpowiedzi na podstawowe pytania egzystencjalne.
9. Informowanie o możliwościach pomocy – system poradnictwa dla dzieci i młodzieży.

Treści nauczania

1. Rozwój człowieka: faza prenatalna, narodziny, faza niemowlęca, wczesnodziecięca, przedpokwitaniowa, dojrzewania, młodości, wieku średniego, wieku późnego. Życie jako fundamentalna wartość.
2. Budowa prawidłowych relacji z rodzicami. Konflikt pokoleń; przyczyny i sposoby rozwiązywania konfliktów. Odpowiedzialność wszystkich za atmosferę panującą w rodzinie. Rodzina niepełna.
3. Rola autorytetów w życiu człowieka.
4. Relacje międzyosobowe i ich znaczenie. Przyjaźń, zakochanie, miłość; pierwsze fascynacje, miłość platoniczna, miłość młodzieńcza, miłość dojrzała.
5. Zachowania asertywne.
6. Podstawowe informacje o rozwoju seksualnym człowieka: tożsamość płciowa – kobiecość i męskość.
7. Dojrzewanie. Rozumienie i akceptacja kryteriów dojrzałości biologicznej, psychicznej i społecznej.
8. Problemy i trudności okresu dojrzewania (napięcia seksualne, masturbacja), sposoby radzenia sobie z nimi, pomoc w rozeznaniu sytuacji wymagających porady lekarza lub innych specjalistów.
9. Różnice w rozwoju psychoseksualnym dziewcząt i chłopców; postawy i wzajemne oczekiwania.
10. Zagrożenia okresu dojrzewania: presja seksualna, uzależnienia, pornografia, prostytutka nieletnich.
11. Główne funkcje płciowości: wyrażanie miłości, budowanie więzi i rodzicielstwo.
12. Inicjacja seksualna; związek pomiędzy aktywnością seksualną a miłością i odpowiedzialnością; dysfunkcje związane z przedmiotowym traktowaniem człowieka w dziedzinie seksualnej. Ryzyko związane z wczesną inicjacją.
13. Kształtowanie i akceptacja tożsamości płciowej. Możliwości pomocy w pokonywaniu trudności związanych z tożsamością płciową.
14. Płodność – wspólną sprawą kobiety i mężczyzny.
15. Planowanie rodziny. Metody rozpoznawania płodności. Antykoncepcja. Aspekt zdrowotny, psychologiczny i etyczny.

16. Infekcje przenoszone drogą płciową. AIDS: drogi przenoszenia zakażenia, profilaktyka, aspekt społeczny.
17. Wartości związane z seksualnością człowieka: męskość, kobiecość, miłość, małżeństwo, rodzicielstwo. Znaczenie odpowiedzialności w przeżywaniu własnej płciowości oraz budowaniu trwałych i szczęśliwych więzi.
18. Wpływ sposobu spędzania wolnego czasu (w tym korzystania ze środków masowego przekazu) na człowieka.

Osiągnięcia

1. Znajomość organizmu ludzkiego i zachodzących w nim zmian oraz akceptacja własnej płciowości.
2. Poznawanie, analizowanie i wyrażanie uczuć.
3. Kierowanie własnym rozwojem, podejmowanie wysiłku samowychowawczego zgodnie z uznanymi normami i wartościami.
4. Przyjęcie integralnej wizji ludzkiej seksualności.
5. Umiejętność obrony własnej intymności i nietykalności seksualnej oraz szacunek dla ciała innej osoby.
6. Korzystanie ze środków przekazu w sposób selektywny, umożliwiający obronę przed ich destrukcyjnym oddziaływaniem.
7. Wnoszenie pozytywnego wkładu w życie swojej rodziny.
8. Okazywanie szacunku innym ludziom, docenianie ich wysiłku i pracy, przyjęcie postawy szacunku wobec siebie.
9. Umiejętność korzystania z systemu poradnictwa dla dzieci i młodzieży.

2. Wychowanie obywatelskie

Cele edukacyjne

1. Pogłębianie poczucia przynależności do wspólnoty obywateli państwa polskiego.
2. Świadomość istnienia obowiązków wobec własnej ojczyzny, w tym w szczególności obowiązku jej obrony oraz dbałości o jej dobre imię.
3. Rozumienie znaczenia norm i wartości demokratycznych dla funkcjonowania społeczności szkolnej, społeczności lokalnej i państwa.
4. Poczucie wartości i przydatności indywidualnego i grupowego działania na rzecz społeczności lokalnej.
5. Rozumienie ważnych wydarzeń życia społecznego, politycznego oraz gospodarczego w kraju i na świecie. Ocenianie ich na podstawie norm i wartości demokratycznych.
6. Pogłębianie szacunku dla własnego państwa.

Zadania szkoły

1. Stawianie wymagań w zakresie właściwej postawy uczniów wobec godła i hymnu państwowego oraz w czasie uroczystości szkolnych i państwowych.
2. Pomoc w rozpoznaniu własnych praw i obowiązków, a także norm i wartości demokratycznych stosowanych w życiu społecznym na poziomie grupy rówieśniczej, społeczności szkolnej i społeczności lokalnej.
3. Ukazywanie praktycznych zastosowań zasad i procedur demokratycznych w społeczności szkolnej, a także destrukcyjnego charakteru zachowań naruszających normy życia publicznego (korporacja, przedkładanie interesu partii czy grupy interesów nad interes państwa).
4. Kształtowanie poczucia odpowiedzialności za siebie i innych.
5. Wspieranie samorządności uczniowskiej.

Treści nauczania

1. Człowiek – istota społeczna.
2. Grupa i więzi społeczne. Normy i wartości jako jedna z podstaw tych więzi w demokracji.
3. Naród i państwo. Tożsamość narodowa.
4. Monarchie konstytucyjne i republiki we współczesnej Europie.
5. Obywatel a władza publiczna w systemach totalitarnych, autorytarnych i demokratycznych. Normy i wartości obowiązujące w systemie totalitarnym i autorytarnym a normy i wartości demokratyczne.
6. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (ustrój polityczny i instytucje Rzeczypospolitej Polskiej, prawa i obowiązki obywatela). Reguły działalności publicznej zapisane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i innych aktach prawnych.
7. Samorząd terytorialny a władza centralna.
8. Ustrój, zadania, instytucje, struktura władzy samorządów terytorialnych.
9. Służba cywilna i jej rola w utrwalaniu etosu służby publicznej.
10. Przykłady procedur obowiązujących w załatwianiu spraw w urzędzie gminnym.
11. Kultura polityczna i formy życia publicznego (świadomość obywatelska, cnoty obywatelskie, stowarzyszenia, partie polityczne, związki zawodowe).
12. Niezbywalny charakter praw człowieka, ich katalog i systemy ochrony.
13. Etyka w życiu publicznym.
14. Życie szkoły – samorządność, procedury demokratyczne, regulacje prawne.

Osiągnięcia

1. Godne zachowanie w czasie obchodów świąt i uroczystości narodowych.
2. Rozpoznawanie własnych praw i obowiązków.
3. Wykorzystywanie wiedzy o zasadach ustroju Rzeczypospolitej Polskiej do interpretacji wydarzeń życia publicznego.
4. Uczestniczenie w dyskusji, prezentacja i obrona własnego stanowiska, branie pod uwagę argumentów strony przeciwnej.
5. Współpraca w grupie z uwzględnieniem podziału zadań oraz norm i wartości obowiązujących w życiu społecznym.
6. Podporządkowanie się wymogom procedur demokratycznych we wspólnym działaniu. Rozumienie konsekwencji łamania tych procedur.
7. Załatwianie prostych spraw urzędowych: pisanie podań, życiorysu, wypełnianie druków urzędowych.
8. Znajomość najważniejszych etycznych zasad życia publicznego.
9. Ocena wydarzeń politycznych z punktu widzenia zasad życia publicznego obowiązujących w państwie demokratycznym. Rozpoznawanie zachowań naruszających te zasady. Projektowanie działań przeciwstawiających się naruszaniu zasad życia publicznego na poziomie szkoły i społeczności lokalnej.

3. Wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym

Cele edukacyjne

1. Wszechstronny rozwój ucznia ukierunkowany na przygotowanie do aktywnej obecności w życiu społeczno-gospodarczym kraju.
2. Rozumienie przez uczniów zjawisk i zmian gospodarczych w kraju.
3. Zdolność uczniów do odnajdywania swojego miejsca w życiu gospodarczym w warunkach gospodarki rynkowej i zmiennego rynku pracy.

4. Wstępne przygotowanie uczniów do aktywności zawodowej i odnalezienia się na rynku pracy.
5. Rozumienie przez uczniów norm i wartości związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej w państwie demokratycznym.

Zadania szkoły

1. Dostarczenie elementarnej wiedzy ekonomicznej.
2. Rozwijanie ducha przedsiębiorczości w zgodzie z zasadami uczciwej konkurencji i poszanowania prawa.
3. Rozbudzanie wyobraźni, pomysłowości na temat przyszłej aktywności zawodowej i gospodarczej.
4. Pomoc w świadomym kształtowaniu orientacji i kariery zawodowej.
5. Kształtowanie postaw pracowitości, szacunku dla pracy innych oraz odpowiedzialności za swoją przyszłą karierę zawodową.
6. Budzenie refleksji nad etyką pracy zawodowej.

Treści nauczania

1. Gospodarstwo domowe – zarządzanie własnymi pieniędzmi.
2. Najważniejsze zasady racjonalnego gospodarowania.
3. Elementarne pojęcia ekonomiczne z zakresu gospodarki rynkowej.
4. Krótka historia pieniądza i jego najważniejsze funkcje.
5. Przedsiębiorca i przedsiębiorczość (małe firmy, potrzebne umiejętności, zasady prawa, źródła informacji).
6. Orientacja zawodowa (lokalny i ponadlokalny rynek pracy).
7. Odkrywanie i rozwijanie indywidualnych kwalifikacji zawodowych, podejmowanie decyzji zawodowych. Rodzaje zawodów i umiejętności zawodowych.
8. Przykłady procedur obowiązujących w ubieganiu się o pracę lub rozpoczynaniu działalności gospodarczej.
9. Wybór zawodu. System poradnictwa zawodowego i kształcenia ustawicznego.
10. Mobilność zawodowa jako zjawisko cywilizacyjne. Rynek pracy. Problem bezrobocia: przyczyny, skutki, sposoby rozwiązywania.
11. Ubieganie się o pracę – list motywacyjny, życiorys zawodowy, kwestionariusz osobowy, rozmowa kwalifikacyjna, cechy dobrego pracownika.
12. Mobbing w miejscu pracy, sposoby przeciwdziałania.
13. Normy etyczne obowiązujące pracodawcę i pracownika. Specjalne wymagania etyczne wobec niektórych zawodów (lekarz, nauczyciel, sędzia).
14. Człowiek w gospodarce. Praca zespołowa. Wybrane zagadnienia z etyki życia gospodarczego. Korupcja i jej wpływ na rozwój gospodarczy.
15. Przekształcenia ustroju gospodarczego w Polsce po 1989 r.: osiągnięcia i problemy, w tym problemy natury etycznej.

Osiągnięcia

1. Znajomość elementarnych pojęć i praw ekonomicznych.
2. Umiejętność planowania rozwoju własnego wykształcenia i kwalifikacji zawodowych.
3. Trafne rozpoznawanie własnych predyspozycji, kwalifikacji i realnych możliwości z punktu widzenia rynku pracy.
4. Umiejętność sporządzania dokumentów niezbędnych przy ubieganiu się o pracę (list motywacyjny, życiorys zawodowy, kwestionariusz osobowy) oraz umiejętność odbycia rozmowy kwalifikacyjnej.

5. Umiejętność aktywnego znalezienia się na rynku pracy i podejmowania działalności gospodarczej.
6. Znajomość podstawowych zasad etycznych życia gospodarczego i umiejętność stosowania ich w życiu szkolnym (rzetelna praca, punktualność, dotrzymanie danego słowa, uczciwość, odpowiedzialność za skutki, prawdomówność).
7. Rozpoznawanie zachowań naruszających zasady etyczne przez pracodawców i pracowników.
8. Umiejętność zarządzania własnymi pieniędzmi.

PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA LICEÓW OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH, LICEÓW PROFILOWANYCH, TECHNIKÓW, UZUPEŁNIAJĄCYCH LICEÓW OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH I TECHNIKÓW UZUPEŁNIAJĄCYCH

Nadrzędnym celem pracy edukacyjnej każdego nauczyciela jest dążenie do wszechstronnego rozwoju ucznia. Konieczna jest harmonijna realizacja zadań w zakresie nauczania, kształcenia umiejętności i wychowania. Zadania te tworzą wzajemnie uzupełniające się i równoważne wymiary pracy każdego nauczyciela.

Szkoła w zakresie nauczania, co stanowi jej zadanie specyficzne, zapewnia uczniom w szczególności:

- 1) naukę poprawnego i swobodnego wypowiedzania się w mowie i w piśmie z wykorzystaniem różnorodnych środków wyrazu,
- 2) poznawanie wymaganych pojęć i zdobywanie rzetelnej wiedzy w zakresie umożliwiającym podjęcie studiów wyższych bądź ułatwiający zdobycie zawodu,
- 3) dochodzenie do rozumienia, a nie tylko do pamięciowego opanowania przekazywanych treści,
- 4) rozwijanie zdolności dostrzegania różnego rodzaju związków i zależności (przyczynowo-skutkowych, funkcjonalnych, czasowych i przestrzennych),
- 5) rozwijanie zdolności myślenia analitycznego i syntetycznego,
- 6) traktowanie wiadomości przedmiotowych, stanowiących wartość poznawczą samą w sobie, w sposób integralny, prowadzący do lepszego rozumienia świata, ludzi i siebie,
- 7) poznawanie zasad rozwoju osobowego i życia społecznego,
- 8) poznawanie dziedzictwa kultury narodowej postrzeganej w perspektywie kultury europejskiej i światowej.

W liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym, technikum, uzupełniającym liceum ogólnokształcącym i technikum uzupełniającym uczniowie kształcą swoje umiejętności w celu wykorzystania zdobytej wiedzy we współczesnym świecie. Szczególnie istotnym zadaniem jest odpowiednie przygotowanie uczniów do podjęcia pracy.

Nauczyciele tworzą uczniom warunki do nabywania następujących umiejętności:

- 1) planowania, organizowania i oceniania własnej nauki, przyjmowania za nią odpowiedzialności,
- 2) skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach, prezentacji własnego punktu widzenia i uwzględniania poglądów innych ludzi, poprawnego posługiwania się językiem ojczystym, przygotowywania do publicznych wystąpień,
- 3) efektywnego współdziałania w zespole, budowania więzi międzyludzkich, podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji, skutecznego działania na gruncie zachowania obowiązujących norm,
- 4) rozwiązywania problemów w twórczy sposób,
- 5) poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, efektywnego posługiwania się technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi,
- 6) odnoszenia do praktyki zdobytej wiedzy oraz tworzenia potrzebnych doświadczeń i nawyków,
- 7) rozwijania sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań,
- 8) przyswajania sobie metod i technik negocyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów społecznych.

W swojej pracy wychowawczej nauczyciele wspierają rodziców w realizacji ich zadań wychowawczych tak, aby umożliwić uczniom przejmowanie odpowiedzialności za własne życie i rozwój oso-

bowy. Nauczyciele tworzą w szkole środowisko sprzyjające zarówno wszechstronnemu rozwojowi osobowemu uczniów (w wymiarze fizycznym – w tym zdrowotnym, psychicznym, intelektualnym, moralnym i duchowym), jak i ich rozwojowi społecznemu, wspierając przy tym:

- 1) rozwijanie dociekliwości poznawczej, ukierunkowanej na poszukiwanie prawdy, dobra i piękna w świecie,
- 2) poczucie użyteczności zarówno poszczególnych przedmiotów nauczania, jak i całej edukacji na danym etapie,
- 3) dążenie do dobra w jego wymiarze indywidualnym i społecznym, umiejętne godzenie dobra własnego z dobrem innych, odpowiedzialności za siebie z odpowiedzialnością za innych, wolności własnej z wolnością innych,
- 4) poszukiwanie, odkrywanie i dążenie na drodze rzetelnej pracy do osiągnięcia wielkich celów życiowych i wartości ważnych dla odnalezienia własnego miejsca w świecie,
- 5) przygotowywanie się do życia w rodzinie, w społeczności lokalnej i w państwie,
- 6) dążenie do rozpoznawania wartości moralnych, dokonywania wyborów i hierarchizacji wartości,
- 7) kształtowanie w sobie postawy dialogu, umiejętności słuchania innych i rozumienia ich poglądów.

Uczniowie liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych, techników, a także uzupełniających liceów ogólnokształcących i techników uzupełniających są przygotowywani w szczególności do podejmowania wyzwań współczesnego świata, takich jak: integracja, globalizacja, wymiana informacji, postęp naukowo-techniczny.

Wszechstronny rozwój ucznia oraz zrównoważony rozwój kraju wymagają, aby osnowę programów nauczania i programów wychowania w liceach ogólnokształcących, liceach profilowanych, technikach, uzupełniających liceach ogólnokształcących i technikach uzupełniających stanowiły równocześnie: otwartość na świat, ale i tożsamość oparta na dziedzictwie kultury własnej ojczyzny; wiedza ogólna i umiejętność jej praktycznego wykorzystywania, ale także zdolność rozumienia i definiowania zmiennej rzeczywistości; śmiałe poszukiwania wśród tego, co nowe i nieznanne, ale i wierność zasadom etycznym.

Nauczyciele w pracy wychowawczej wskazują ideał, zgodnie z którym uczeń dojrzały, dobrze przygotowany do życia w społeczeństwie to człowiek uczciwy, umiejący żyć z innymi i dla innych.

Ścieżki edukacyjne

W liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum, obok przedmiotów, wprowadza się następujące ścieżki edukacyjne:

- 1) edukacja czytelnicza i medialna,
- 2) edukacja ekologiczna,
- 3) edukacja europejska,
- 4) edukacja filozoficzna,
- 5) edukacja prozdrowotna,
- 6) edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie,
- 7) wychowanie do życia w rodzinie.

W uzupełniającym liceum ogólnokształcącym i technikum uzupełniającym, obok przedmiotów, wprowadza się następujące ścieżki edukacyjne:

- 1) edukacja czytelnicza i medialna,
- 2) edukacja ekologiczna,
- 3) edukacja europejska,
- 4) edukacja filozoficzna,
- 5) edukacja prozdrowotna,
- 6) edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie.

Dyrektor szkoły zapewnia uwzględnienie problematyki ścieżek edukacyjnych w szkolnym zestawie programów nauczania. Realizację ścieżek edukacyjnych zapewniają nauczyciele wszystkich przedmiotów, którzy do własnego programu włączają odpowiednio treści danej ścieżki.

Częściowej realizacji treści ścieżek edukacyjnych można dokonać w czasie odrębnych, modułowych, kilkugodzinnych zajęć.

Działalność edukacyjna liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego, technikum, uzupełniającego liceum ogólnokształcącego i technikum uzupełniającego jest określona przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania, który, uwzględniając wymiar wychowawczy, obejmuje całą działalność szkoły z punktu widzenia dydaktycznego,
- 2) program wychowawczy szkoły, który opisuje w sposób całościowy wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym i jest realizowany przez wszystkich nauczycieli,
- 3) program profilaktyki dostosowany do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska, który opisuje w sposób całościowy wszystkie treści i działania o charakterze profilaktycznym skierowane do uczniów, nauczycieli oraz rodziców.

Szkolny zestaw programów nauczania, program wychowawczy szkoły oraz program profilaktyki tworzą spójną całość. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela. Podstawa programowa zakłada kształcenie w zakresie podstawowym. Przewiduje również dla wybranych, zgodnie z odrębnymi przepisami przedmiotów, dodatkowo kształcenie w zakresie rozszerzonym.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

podstawa programowa

Cele edukacyjne

1. Osiągnięcie motywacji i zdolności do indywidualnej i zbiorowej aktywności społecznej na gruncie szacunku dla własnego państwa i prawa oraz rozwijanie poczucia współodpowiedzialności za społeczeństwo i państwo.
2. Rozwijanie cnót społecznych i obywatelskich, patriotyzmu i odpowiedzialności za dobro wspólne.
3. Doskonalenie umiejętności oceny stanowisk i działań uczestników życia publicznego z punktu widzenia podstawowych wartości życia społecznego. Działania zgodne z tymi wartościami, podejmowane w szkole i społeczności lokalnej.
4. Rozumienie i nabywanie umiejętności stosowania przepisów prawa.
5. Pogłębienie tożsamości kulturowej i narodowej.
6. Rozwijanie postaw tolerancji i eliminowania postaw ksenofobicznych.

Zadania szkoły

1. Kształtowanie postaw prospołecznych i obywatelskich, zgodnych z normami i wartościami demokratycznymi.
2. Sprzyjanie angażowaniu się uczniów w indywidualne i zespołowe działania na rzecz wspólnego dobra i dobra innych.
3. Wspieranie samorządności uczniowskiej, zachęcanie do stosowania niektórych demokratycznych procedur, norm i wartości w życiu szkoły.
4. Pomoc uczniom w rozpoznaniu i realizowaniu ich praw i powinności. Standardy postępowania wobec naruszania praw.
5. Tworzenie warunków do wymiany poglądów uczniów – wysłuchiwanie opinii innych i wyrażania własnego zdania.
6. Zapoznanie uczniów z funkcjonowaniem wybranych instytucji władzy państwowej, samorządowej i sądowniczej, organów odpowiedzialnych za porządek i bezpieczeństwo wewnętrzne państwa oraz organizacjami społecznymi (umożliwienie obserwacji ich działalności).

Treści nauczania

Spółeczeństwo

1. Jednostka – grupa – społeczeństwo. Struktura życia społecznego.
2. Prawidłowości życia społecznego. Instytucje.
3. Konflikty społeczne, harmonia społeczna.
4. Samoorganizujące się społeczeństwo. Wzory obywatelskiego działania, rola interesów grupowych.
5. Społeczeństwo polskie we współczesnym świecie i jego problemy. Zagrożenia takie jak sekty, handel ludźmi, uzależnienia, prostytucja nieletnich.
6. Etyka życia społecznego. Postawy prospołeczne (odwaga cywilna, prawdomówność, wrażliwość społeczna, solidarność). Korupcja i inne formy naruszania etyki życia społecznego – rozpoznawanie i przeciwdziałanie.
7. Kultura życia publicznego. Subkultury młodzieżowe.

Polityka

1. Obywatel a władza w systemach totalitarnych, autorytarnych i demokratycznych.
2. Fundamentalne zasady demokracji: antyczne i chrześcijańskie korzenie demokracji.
3. Demokracja i wartości, konflikty wartości w życiu publicznym.
4. Współczesne doktryny polityczne.
5. Prawa i obowiązki, cnoty obywatelskie, kultura polityczna.
6. Formy uczestnictwa obywateli w życiu publicznym.
7. Ustrój państwowy Rzeczypospolitej Polskiej; organy władzy i ich kompetencje, administracja publiczna (służba cywilna), samorząd terytorialny.
8. Obowiązki osób pełniących funkcje publiczne. Pojęcie „dobra wspólnego” i „służby publicznej”.

Prawo

1. Pojęcie prawa, normy prawnej, przepisu prawa.
2. Funkcje i zadania prawa.
3. Rodzaje prawa (prawo międzynarodowe, europejskie i krajowe, prawo kościelne, prawo naturalne i stanowione; prawo cywilne, karne i administracyjne).
4. Prawa człowieka – źródła, dokumenty, procedury.
5. Tworzenie prawa. Hierarchia norm prawnych.
6. Akty prawne – wyszukiwanie i rozumienie przepisów prawa.
7. Normy prawne regulujące formy udziału w życiu publicznym oraz normy prawne przeciwdziałające korupcji. Kodeksy etyczne różnych grup zawodowych.

Polska, Europa, świat

1. Integracja europejska, Polska w Europie.
2. Ład międzynarodowy – konflikty i systemy bezpieczeństwa.
3. Problemy współczesnego świata.

Osiągnięcia

1. Rozumienie problemów życia publicznego, określanie ich przyczyn i przewidywanie skutków.
2. Krytyczne korzystanie z różnych źródeł informacji dotyczących spraw publicznych.
3. Umiejętność formułowania, uzasadniania i obrony własnego stanowiska na forum publicznym.
4. Umiejętność organizowania działań o charakterze obywatelskim, zgodnych z normami i wartościami demokratycznymi.
5. Znajomość zasad i umiejętność stosowania procedur demokratycznych.

6. Znajomość podstaw ustroju Polski zawartych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w tym praw i obowiązków obywatelskich.
7. Rozróżnianie kompetencji poszczególnych organów władzy i instytucji państwowych i samorządowych.
8. Rozumienie stanowisk uczestników debaty publicznej i umiejętność krytycznej analizy ich argumentów.
9. Analizowanie motywów działań i wyborów dokonywanych przez uczestników życia publicznego z punktu widzenia podstawowych wartości życia społecznego; ocena własnych decyzji i działań.
10. Orientacja w podstawowych zasadach prawa i polskiego systemu prawnego.
11. Rozumienie aktów prawnych; umiejętność formułowania argumentów dla poparcia własnego stanowiska.
12. Wypełnianie druków urzędowych (w szczególności w sprawie dowodu osobistego, prawa jazdy i paszportu), sporządzanie pism do władz publicznych i innych instytucji.
13. Umiejętność czytania ze zrozumieniem tekstów publicystycznych i popularnonaukowych dotyczących nauk społecznych, polityki i prawa.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

podstawa programowa – zakres rozszerzony

Cele edukacyjne

1. Pogłębienie rozumienia historycznego i filozoficznego kontekstu problemów społeczeństwa, państwa i prawa.
2. Nabycie wiedzy i umiejętności użytecznych w dalszej edukacji w zakresie nauk społecznych i prawnych.
3. Zdobycie umiejętności umożliwiających aktywny, odpowiedzialny udział w życiu publicznym – zgodnie z normami i wartościami demokratycznymi.

Zadania szkoły

1. Pomoc uczniom w przygotowaniu do kontynuowania nauki w szkole wyższej w zakresie nauk społecznych, politycznych i prawnych.
2. Pomoc w rozwijaniu indywidualnych zainteresowań uczniów problematyką społeczno-polityczną i prawną.
3. Tworzenie warunków do wymiany poglądów uczniów na tematy społeczno-polityczno-prawne, z uwzględnieniem dylematów etycznych współczesnego świata.
4. Umożliwienie uczniom pracy z materiałami źródłowymi w zakresie omawianych zagadnień.

Treści nauczania

Społeczeństwo

1. Społeczeństwo polskie. Struktura społeczna i jej przemiany.
2. Historyczne i współczesne formy organizacji społeczeństw.
3. Naród. Tożsamość narodowa. Patriotyzm i nacjonalizm.
4. Społeczeństwo obywatelskie, formy życia publicznego, stowarzyszenia, związki zawodowe, partie polityczne, opinia publiczna.

Polityka

1. Współczesne doktryny polityczne, ideologie i partie polityczne w Polsce i na świecie.
2. Modele ustrojowe państw demokratycznych.
3. Aktywność polityczna obywateli w społeczeństwach demokratycznych.

4. Zagrożenia dla współczesnej demokracji. Konflikty wartości i przejawy kryzysu demokracji (korupcja, lekceważenie zasad demokratycznych, brak szacunku dla prawa).

Prawo

1. System prawny Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Zasady tworzenia i egzekwowania prawa.
3. Obywatel w sądzie – proces cywilny i proces karny.
4. Wybrane zagadnienia z kodeksów prawa polskiego. Prawne formy walki z korupcją.
5. Mechanizmy ochrony praw człowieka.
6. Zasady zakładania i prowadzenia organizacji pozarządowych.

Polska, Europa, świat

1. Jednocząca się Europa – instytucje, procedury, wyzwania.
2. Polska racja stanu, polityka zagraniczna.
3. Nierówności społeczne i ekonomiczne we współczesnym świecie.
4. Globalizacja – nadzieje i zagrożenia.

Osiągnięcia

1. Pogłębiona znajomość zjawisk i procesów społecznych.
2. Znajomość zasad działania instytucji demokratycznych i zagrożeń dla ich właściwego funkcjonowania.
3. Znajomość podstawowych rozwiązań prawnoustrojowych obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej.
4. Umiejętność organizacji debaty publicznej, krytycznej analizy argumentów jej uczestników oraz prezentacji jej rezultatów.
5. Umiejętność formułowania, uzasadniania i obrony własnego stanowiska na forum publicznym.
6. Umiejętność podejmowania skutecznych działań w różnych instytucjach życia publicznego zgodnie z obowiązującym prawem.

EGZAMIN MATURALNY z WIEDZY O SPOŁECZEŃSTWIE

Standardy wymagań i opis wymagań egzaminacyjnych

I. Wiadomości i rozumienie

Zdający zna i rozumie zjawiska oraz procesy z następujących obszarów:

- a) społeczeństwo,
  - b) polityka,
  - c) prawo,
  - d) problemy współczesnego świata,
- które stosuje do opisu, wyjaśnienia i oceny poniższych zagadnień i problemów.

Społeczeństwo:

I/1 – życie społeczne: formy, prawidłowości, instytucje

- potrafi opisać strukturę społeczeństwa polskiego i jego instytucje
- zna prawidłowości życia społecznego

I/2 – procesy społeczne, ruchy społeczne

- opisuje, ilustrując przykładami, pozytywne i negatywne zjawiska życia społecznego

I/3 – wartości społeczne: konflikty wartości

- dostrzega wpływ i konsekwencje konfliktów wartości na życie społeczne

I/4 – społeczeństwo polskie: struktura i problemy

- potrafi wskazać źródła i skutki konfliktów społecznych oraz sposoby ich rozwiązywania
- dostrzega aktualne problemy społeczeństwa polskiego

I/5 – społeczeństwo polskie: dynamika przemian, modernizacja

- zna i rozumie przemiany społeczne, jakie dokonały się w Polsce w ciągu ostatnich kilkunastu lat i ich skutki

I/6 – społeczeństwo obywatelskie: formy uczestnictwa obywateli w życiu publicznym

- zna zasady funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego
- określa pożądane cechy postawy prospołecznej
- zna zasady kultury życia publicznego
- przedstawia formy i zasady uczestnictwa obywateli w życiu publicznym
- charakteryzuje różnorodność form uczestnictwa obywateli w życiu społecznym
- rozumie znaczenie mediów w życiu publicznym

I/7 – naród, patriotyzm, nacjonalizm

- dostrzega wartości wynikające z tożsamości kulturowej, narodowej i patriotyzmu

Polityka:

I/8 – państwo: geneza, atrybuty, funkcje

- zna genezę, atrybuty, funkcje państwa

Dla oznaczenia standardów wymagań egzaminacyjnych dla poziomu podstawowego i rozszerzonego oraz ich opisu zastosowano wyróżnienia czcionki:

- **Standardy wymagań egzaminacyjnych** – dla poziomu podstawowego
- *Standardy wymagań egzaminacyjnych* – dla poziomu rozszerzonego
  - Opis wymagań egzaminacyjnych – dla poziomu podstawowego
  - *Opis wymagań egzaminacyjnych* – dla poziomu rozszerzonego

I/9 – historyczne i współczesne formy państw

- porównuje historyczne i współczesne formy państw
- charakteryzuje system władzy i uprawnienia obywateli w reżimach totalitarnych i autorytarnych

I/10 – demokracja: zasady, wartości, procedury, instytucje

- opisuje antyczne i chrześcijańskie korzenie demokracji
- przedstawia życie publiczne jako miejsce ścierania się różnych wartości i interesów

I/11 – modele ustrojowe państw demokratycznych

- zna współczesne systemy polityczne państw demokratycznych

I/12 – polityka: ideologie i doktryny polityczne, partie polityczne, kultura polityczna

- rozumie zależności (podając przykłady) pomiędzy ideologią, doktryną a programem partii politycznej
- omawia doktryny i rodziny partii politycznych

I/13 – urząd RP: konstytucja, organy władzy, samorząd terytorialny

- zna zasady ustrojowe zapisane w Konstytucji RP
- omawia zasadnicze kompetencje władzy ustawodawczej, wykonawczej, sądowej
- przedstawia zadania, uprawnienia oraz sposoby podejmowania decyzji przez organy władz samorządowych na wszystkich szczeblach

I/14 – urząd RP: zasady funkcjonowania organów władzy publicznej

- opisuje relacje między organami władzy państwowej
- zna procedury powoływania organów władzy państwowej i tworzenia podstawowych aktów prawnych w Polsce

I/15 – zagrożenia dla demokracji

- wskazuje i ilustruje zagrożenia dla demokracji

Prawo:

I/16 – prawo: funkcje, źródła, dziedziny, hierarchia norm prawnych

- omawia źródła, funkcje, dziedziny oraz hierarchię norm prawnych
- rozróżnia pojęcia: prawo, norma prawna, przepis prawa

I/17 – sądy i trybunały w Polsce

I/18 – zasady tworzenia i egzekwowania prawa

I/19 – obywatel wobec prawa

- zna zasady stosowania prawa w życiu publicznym
- rozumie znaczenie praworządności

I/20 – elementy prawa cywilnego, karnego i administracyjnego

- zna procedury obowiązujące w postępowaniu cywilnym, karnym, administracyjnym

I/21 – prawa człowieka i ich znaczenie we współczesnym świecie

- wymienia najważniejsze historyczne i współczesne dokumenty dotyczące praw człowieka
- charakteryzuje prawa człowieka i obywatela zapisane w Konstytucji RP
- przedstawia funkcjonujące w Polsce, Europie i na świecie mechanizmy ochrony praw człowieka

I/22 – prawa człowieka: generacje, procedury ich ochrony

- zna generacje, systemy i mechanizmy ochrony praw człowieka w Polsce i na świecie

Problemy współczesnego świata:

I/23 – Polska w Europie

- zna zasadnicze cele polskiej polityki zagranicznej

I/24 – zasady polskiej polityki zagranicznej

- rozumie priorytety polityki zagranicznej i racji stanu RP

I/25 – Unia Europejska: instytucje, zasady działania

- przedstawia genezę, cele działania, struktury i sposoby funkcjonowania Unii Europejskiej

I/26 – zjednoczona Europa: szanse i bariery rozwoju

- dostrzega szanse i zagrożenia wpływające z procesu integracji europejskiej

I/27 – stosunki, organizacje i instytucje międzynarodowe

- zna genezę, cele, struktury i sposoby działania ONZ oraz innych instytucji międzynarodowych

I/28 – problemy współczesnego świata: konflikty, terroryzm, ubóstwo, choroby cywilizacyjne

- charakteryzuje główne problemy współczesnego świata

I/29 – wyzwania współczesności: globalizacja, migracje, ochrona środowiska naturalnego, genetyka

- wskazuje na pozytywne i negatywne skutki globalizacji
- określa przyczyny i konsekwencje zróżnicowanego rozwoju cywilizacyjnego we współczesnym świecie

I/30 – planowanie własnej kariery zawodowej w związku z uwarunkowaniami pojawiającymi się na rynku pracy

II. Korzystanie z informacji

Zdający stosuje wiadomości i słownictwo do wyjaśnienia procesów zachodzących we współczesnym świecie:

II/1 – dokonuje selekcji i porządkowania faktów

- wybiera fakty najlepiej ilustrujące dane zjawisko lub proces

II/2 – korzysta z różnorodnych źródeł informacji o życiu społecznym i politycznym

- układa informacje według określonego kryterium
- korzysta z danych statystycznych, tekstów popularnonaukowych, informacji podawanych przez media itp.

II/3 – dokonuje krytycznej analizy materiałów źródłowych

- dokonuje oceny przydatności różnych źródeł wykorzystywanych do analizy omawianych zjawisk

II/4 – odróżnia informacje o faktach od opinii

- potrafi, korzystając z różnych źródeł informacji, wskazać fakty i opinie

II/5 – lokalizuje ważne wydarzenia i postacie życia publicznego w czasie i przestrzeni

II/6 – wskazuje przyczyny i skutki różnych wydarzeń i procesów

- analizuje, na konkretnych przykładach, procesy i wydarzenia zachodzące we współczesnym świecie

II/7 – rozpoznaje problemy społeczności lokalnej, regionu, kraju, świata

II/8 – analizuje stanowiska różnych stron debaty publicznej

- dostrzega aspekty problemów przedstawianych z różnych punktów widzenia

II/9 – znajduje i czyta ze zrozumieniem przepisy prawne odnoszące się do danego problemu

- potrafi wskazać problemy nurtujące środowisko lokalne, region i państwo oraz odnieść je do odpowiednich przepisów prawa

II/10 – wypełnia druki urzędowe, sporządza różnego typu pisma

- wypełnia formularze i pisze podania

III. Tworzenie informacji

Zdający przedstawia i ocenia wydarzenia, formułując logiczną wypowiedź pisemną:

III/1 – ocenia wydarzenia i procesy polityczne, społeczne

- dostrzega znaczenie danego wydarzenia

III/2 – formułuje i uzasadnia własne stanowisko w sprawach publicznych

- zajmuje stanowisko i odnosi je do wydarzeń w życiu społecznym

III/3 – charakteryzuje dylematy życia zbiorowego we współczesnym świecie

- rozpoznaje i ocenia różne zjawiska życia zbiorowego we współczesnym świecie

III/4 – wskazuje propozycje rozwiązań problemów społeczności lokalnej, regionu, kraju i świata

- wymienia działania zmierzające do rozwiązania różnych problemów

III/5 – przedstawia propozycje planowania działań zmierzających do rozwiązania problemów społecznych i politycznych

- sporządza projekty rozwiązań problemów społecznych i politycznych

III/6 – ocenia działania grup społecznych, władz i obywateli z punktu widzenia różnych wartości (np. demokracji, tolerancji)

- wartościuje podejmowane działania w życiu publicznym i dostrzega ich skutki

III/7 – ocenia współczesne wydarzenia z punktu widzenia kultury i etyki życia publicznego

- dostrzega wpływ stosowania zasad kultury politycznej i etyki na jakość życia publicznego

III/8 – wypowiada się w formach przyjętych w życiu publicznym (np. przemówienie, głos w dyskusji, petycja, list do redakcji, pismo, radnego)

- zabiera głos w dyskusji, przygotowuje przemówienia itp.

POZALEKCYJNE FORMY EDUKACJI OBYWATELSKIEJ

I. Inicjatywy prospołeczne:

- wolontariat młodzieżowy
- działalność w stowarzyszeniach i fundacjach
- działalność w samorządzie uczniowskim i szkolnym klubie europejskim
- Program *Młodzi Obywatele Działają*
- Program *Młodzi głosują*
- Program *Młodzi przeciw korupcji*
- Program *Uczniowie wobec przemocy w szkole*
- Program *Poczytaj mi przyjacielu*
- Program *Ślady przeszłości – uczniowie adoptują zabytki*
- Program *Starszy brat, starsza siostra*
- *Polskie Spotkania Europejskie*
- pomoc w nauce uczniom słabszym
- *Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy*
- *Mały podarek – dużo radości*
- *Góra grosza*
- kwesty, zbiórki
- loterie fantowe
- giełdy, np. hobbystów
- patronat nad np.: domem dziecka, domem seniora, schroniskiem dla zwierząt
- *Sprzątanie Świata*
- *Misja Ratowania Planety Ziemia*
- zbiórka i segregacja surowców wtórnych
- ...

II. Kulturowanie świąt, tradycji i obyczajów:

- Narodowe Święto Niepodległości – 11 listopada
- Święto Konstytucji 3 Maja – 3 maja
- Święto Flagi Rzeczypospolitej Polskiej – 2 maja
- Święto Pracy – 1 maja
- Święto Edukacji Narodowej – 14 października
- Święto Wojska Polskiego – 15 sierpnia
- Wigilia Bożego Narodzenia – 24 grudnia
- Święta Wielkanocne
- Wszystkich Świętych – 1 listopada
- Tłusty czwartek
- Nowy Rok – 1 stycznia
- początek kalendarzowej wiosny – „Dzień Wągarowicza” – 21 marca
- prima aprilis – 1 kwietnia
- Dożynki – 23 września
- andrzejki – 30 listopada
- mikołajki – 6 grudnia
- sylwester – 31 grudnia
- Dzień Kobiet – 8 marca
- Dzień Chłopca – 30 września

- Dzień Dziecka – 1 czerwca
- Dzień Matki – 26 maja
- Dzień Ojca – 23 czerwca
- Dzień Babci – 21 stycznia
- Dzień Dziadka – 22 stycznia
- Dzień Zakochanych – Walentynki – 14 lutego
- imieniny
- urodziny
- Dzień Europy – 9 maja
- Europejski Dzień przeciwko Karze Śmierci – 10 października
- Dzień Ziemi – 22 kwietnia
- Międzynarodowy Dzień Zwycięstwa – 8 maja
- Międzynarodowy Dzień Młodzieży – 12 sierpnia
- Międzynarodowy Dzień Wolontariatu – 5 grudnia
- Dzień Praw Człowieka – 10 grudnia
- Dzień Wolności i Solidarności – 31 sierpnia
- Dzień Pokoju – 21 września
- Dzień Samorządu Terytorialnego – 27 maja
- Dzień Solidarności Młodzieży – 24 kwietnia
- Dzień Tolerancji – 20 listopada
- Dzień Walki z Bezrobociem – 11 kwietnia
- Dzień Ludzi Bezdomnych – 14 kwietnia
- Dzień Olimpijczyka – 6 marca
- Dzień Kultury Fizycznej – 22 czerwca
- Dzień Turystyki – 21 września
- Dzień Służby Publicznej – 23 czerwca
- Dzień Zapobiegania Narkomanii – 26 czerwca
- Dzień Ochrony Środowiska – 5 maja
- Dzień Praw Zwierząt – 22 maja
- Dzień Ochrony Zabytków – 18 kwietnia
- Światowy Dzień Ludności – 11 lipca
- Światowy Dzień Młodzieży – 10 listopada
- Światowy Dzień Pamięci Ofiar Katynia – 13 kwietnia
- Światowy Dzień Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy – 8 maja
- Światowy Dzień Chorego – 11 lutego
- Światowy Dzień Walki z AIDS – 1 grudnia
- Światowy Dzień Osób Starszych – 12 czerwca
- Światowy Dzień Uchodźcy – 20 czerwca
- Światowy Dzień Zdrowia – 7 kwietnia
- Światowy Dzień bez Papierosa – 3 listopada
- Światowy Dzień Środków Przekazu – 24 stycznia
- Światowy Dzień Książki – 23 kwietnia
- Dzień Patrona Szkoły
- Rocznica Szkoły
- ślubowanie klas pierwszych
- rocznice regionalne
- ...

III. Olimpiady, konkursy:

- *Olimpiada Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym*
- *Olimpiada Wiedzy o Prawach Człowieka*
- *Olimpiada Wiedzy o Unii Europejskiej*
- Konkurs *Pro publico bono, czyli aktywny samorząd uczniowski*
- Konkurs *Polska w NATO*
- Konkurs *Europa w szkole*
- Konkurs *Parlamentaryzm w Polsce*
- Konkurs *Debat Szkolnych*
- Konkurs na młodych parlamentarzystów do Sejmu Dzieci i Młodzieży
- Konkurs *Moja mała ojczyzna. Moja miejscowość, mój region*
- Konkurs historyczny z elementami wiedzy o społeczeństwie
- Konkurs plastyczny *Ludzie gościńca. Wędrowcy, pielgrzymi, tułacze*
- Konkurs dziennikarski *Liczy się temat*
- ...

IV. Warsztaty umiejętności społecznych:

- kierowanie własnym rozwojem – planowanie kariery
- kompetencje na współczesnym rynku pracy
- komunikowanie się
- sztuka dyskusowania
- sztuka autoprezentacji
- rozwiązywanie konfliktów
- trening asertywności
- walka ze stresem
- procesy i techniki decyzyjne
- kierowanie ludźmi
- profilaktyka uzależnień
- radzenie sobie z agresją
- prawo na co dzień
- bezpieczeństwo na co dzień
- ...

KOMPETENCJE NAUCZYCIELA

Zasady etyczne

- Miej na uwadze przede wszystkim dobro ucznia.
- Szanuj autonomię, indywidualność i godność ucznia – nie poniżaj go, nie obrażaj i nie ośmieszaj.
- Troszcz się o wszystkich uczniów.
- Nie stosuj odpowiedzialności zbiorowej.
- Unikaj szufladkowania i etykietowania.
- Nie stwarzaj sytuacji konfliktowych.
- Nie wywołuj lęku i strachu.
- Bądź życzliwy, wyrozumiały, cierpliwy, bezinteresowny, szczery, obiektywny, sprawiedliwy, odpowiedzialny, konsekwentny, stanowczy, rzetelny, wymagający i słowny.
- Przyznawaj się do niewiedzy i popełnionych błędów.
- Bądź nastawiony na pomoc i współpracę oraz dzielenie się zdobytym doświadczeniem i wiedzą z innymi nauczycielami.
- Zapoznaj się z podstawowymi przepisami prawa oświatowego.
- Sumiennie i rzetelnie wykonuj swoje powinności dydaktyczne i wychowawcze.
- Systematycznie prowadź stosowną dokumentację.
- Znajdź „swoje miejsce” w szkole.
- ...

Kompetencje dydaktyczne

- Wspomagaj wszechstronny rozwój ucznia.
- Wybierz i dostosuj do danej klasy odpowiedni program nauczania.
- Opracuj plan wynikowy.
- Zaplanuj z innymi nauczycielami koncepcję realizacji ścieżek edukacyjnych.
- Przedstaw uczniom swoje zasady pracy i współpracy na lekcjach.
- Zapoznaj uczniów z programem nauczania.
- Opracuj i przekaż uczniom kryteria osiągnięć.
- Wskazuj uczniowi konkretne cele i korzyści wynikające z prowadzonych przez Ciebie lekcji.
- Naucz uczniów uczyć się celowo i efektywnie.
- Nauczaj zgodnie z najnowszymi zdobyczami wiedzy.
- Wykorzystuj różnorodne sposoby nauczania ze szczególnym uwzględnieniem metod aktywizujących; przyjmuj rolę wykładowcy, mentora, przywódcy, instruktora, trenera, kierownika, konsultanta, doradcy itp.
- Wykorzystuj odpowiednio do zadania i sytuacji pracę zbiorową grupową lub indywidualną.
- Preferuj pracę w małych grupach.
- W zależności od zadania i warunków optymalnie rozmieść uczniów.
- Efektywnie zagospodaruj czas własny i uczniów.
- Opracowuj uczniom materiały poszerzające i pomocnicze.
- Wykorzystuj różne środki dydaktyczne.
- Stawiaj uczniom odpowiednio wysokie wymagania.
- Nie staraj się nauczyć wszystkiego tego, co sam wiesz.
- Dawaj realne i wykonalne zadania.
- Zachęcaj do postrzegania rzeczywistości w ujęciu całościowym.
- Konfrontuj teorię z rzeczywistością.

- Zachęcaj do myślenia.
- Rozwijaj sprawność analitycznego i syntetycznego myślenia uczniów.
- Akceptuj odmienny niż własny punkt widzenia.
- Preferuj nauczanie przez odkrywanie i doświadczanie.
- Pobudzaj do kreatywności.
- Zachęcaj uczniów do podejmowania różnych projektów i ich prezentacji.
- Dbaj, aby uczniowie rozumieli, a nie tylko zapamiętywali wiadomości.
- Mobilizuj do samodzielnego poszukiwania i pozyskiwania wiedzy.
- Rozbudzaj zainteresowania uczniów.
- Daj uczniowi możliwość przeżycia sukcesu.
- Zachęcaj do udziału w olimpiadach, konkursach itp.
- W stosownej sytuacji miej poczucie humoru, śmiej się i żartuj z uczniami.
- Zasygnalizuj problematykę kolejnych zajęć.
- Stwarzaj przyjazny klimat.
- Dąż do kompromisu między partnerstwem a autorytetem „mistrza”.
- Dostosuj do warunków wysokość i ton głosu, tempo mówienia; mów jednoznacznie, jasno, wyraźnie, zajmująco, zdecydowanie i z przekonaniem.
- Wydawaj precyzyjne polecenia.
- Słuchaj aktywnie.
- Obserwuj klasę, by wiedzieć, co aktualnie robią Twoi uczniowie.
- Poruszaj się po klasie.
- Systematycznie i sprawiedliwie oceniaj pracę, wiadomości i umiejętności ucznia.
- Stosuj różne formy kontroli ucznia.
- Oceny wystawiaj jawnie i uzasadniaj je.
- Korzystaj z możliwości pozytywnego wzmocnienia ucznia, takich jak: pochwała, nagroda, podziękowanie itp.
- Kontroluj i oceniaj zachowanie ucznia.
- Zadbaj o właściwy poziom wiedzy z nauczanych przez siebie przedmiotów i stale ją poszerzaj.
- Diagnozuj swoje kompetencje nauczycielskie.
- Zaplanuj własny rozwój zawodowy.
- Pracuj nad swym wszechstronnym rozwojem zawodowym, uczestnicząc m.in. w różnych formach doksztalcania i doskonalenia.
- Wspieraj mniej doświadczonych nauczycieli.
- Upowszechniaj swoje osiągnięcia.
- ...

Powinności wychowawcze

- Wspomagaj rodziców w procesie wychowywania dzieci.
- Diagnozuj „zespół uczniowski”.
- Reaguj na potrzeby i problemy uczniów.
- Wspieraj ucznia w sprawach życiowych.
- Ucz i wychowuj własną postawą i przykładem.
- Zapoznaj uczniów ze stosownymi przepisami prawa szkolnego i oświatowego.
- Ucz zasad współżycia i współdziałania społecznego oraz szlachetnego współzawodnictwa.
- Wprowadzaj zasady dobrego wychowania.
- Pokaż uczniowi świat wartości; pomóż w ich hierarchizacji i realizacji.
- Zachęcaj do kultywowania obyczajów i tradycji narodowych.
- Wychowuj do odpowiedzialności za własne czyny i ponoszenia konsekwencji dokonywanych wyborów.

- Bądź dla ucznia przewodnikiem po świecie realnym.
- Zachęcaj do krytycznego postrzegania rzeczywistości i nieskrępowanego wyrażania swoich myśli.
- Ucz efektywnego współdziałania w zespole.
- Szukaj i rozpoznawaj talenty uczniów.
- Organizuj pozalekcyjne formy aktywności uczniów.
- Rozwiązuj konflikty, bądź dobrym arbitrem, negocjatorem, mediatorem.
- Omawiaj z rodzicami osiągnięcia uczniów.
- Inspiruj do działania na rzecz poprawy estetyki szkoły.
- Zwracaj się do uczniów po imieniu.
- Nie bądź „anonimowy” dla swoich uczniów.
- ...

WYBRANA LITERATURA

Spółeczeństwo

- Adamowski J., *Media w państwie współczesnym*, Warszawa 2001
Aronson E., *Człowiek – istota społeczna*, Warszawa 2004
Bauman Z., *Socjologia*, Poznań 1996
Borkowski J., *Podstawy psychologii społecznej*, Warszawa 2003
Cialdini R.B., *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańsk 2004
Doliński D., *Psychologia wpływu społecznego*, Wrocław 2000
Goodman N., *Wstęp do socjologii*, Poznań 2001
Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Toruń 1997
Sonczyk W., *Media w Polsce. Zarys problematyki*, Warszawa 1999
Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003
Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970
Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2003
Wojtaszczyk K.A., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007
Wnuk-Lipiński E., *Socjologia życia publicznego*, Warszawa 2005
Ziemiński Z., *Elementy socjologii*, Poznań 1994

Polityka

- Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Leksykon politologii*, Wrocław 2004
Antoszewski A., Herbut R., *Systemy polityczne współczesnej Europy*, Warszawa 2006
Boć J. (red.), *Administracja publiczna*, Wrocław 2004
Cebul K., Zendrowski R., *Wstęp do nauki o polityce, państwie i prawie*, Warszawa 2006
Encyklopedia politologii tom 1–5, Zakamycze 1999–2002
Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004
Gulczyński M., *Panorama systemów politycznych świata*, Warszawa 2004
Heywood A., *Politologia*, Warszawa 2006
Krókowski J., *Wstęp do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2002
Król M., *Słownik demokracji*, Warszawa 1999
Kuciński J., *Podstawy wiedzy o państwie*, Warszawa 2003
Kulesza W.T., *Ideologie naszych czasów*, Warszawa 1997
Lamentowicz W., *Państwo współczesne*, Warszawa 1996
Leoński Z., *Samorząd terytorialny w RP*, Warszawa 2002
Lisicka H. (red.), *System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Wrocław 2005
Migalski M., Wojtasik W., Mazur M., *Polski system partyjny*, Warszawa 2006
Preisner A. (red.), *Słownik wiedzy o Sejmie*, Warszawa 2001
Sarnecki P. (red.), *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2004
Sobolewska-Myślik K., *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2004
Skrzydło W., (red.), *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2004
Skrzydło W., *Ustrój polityczny RP w świetle Konstytucji z 1997 r.*, Zakamycze 2004
Sokół W., Żmigrodzki M. (red.), *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, Lublin 2004
Szmulik B., Żmigrodzki M. (red.), *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Lublin 2005
Tokarczyk R., *Współczesne doktryny polityczne*, Kraków 2005
Winczorek P., *Nauka o państwie*, Warszawa 2005

- Witkowski Z. (red.), *Prawo konstytucyjne*, Toruń 2002
- Wojtaszczyk K.A., Jakubowski W. (red.), *Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007
- Wojtaszczyk K.A., *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*, Warszawa 2000
- Wojtaszczyk K.A., *Partie polityczne w państwie demokratycznym*, Warszawa 1998
- Wojtaszczyk K.A., *Współczesne systemy polityczne*, Warszawa 2000
- Żyro T., *Wstęp do politologii*, Warszawa 2004

Prawo

- Bojarski Ł., Płatek M., *Z prawem na ty*, Zakamycze 1999
- Boratyński J., *Podstawy prawa*, Warszawa 2000
- Chmaj M. (red.), *Wolności i prawa w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Zakamycze 2006
- Gronowska B., Jasudowicz T., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2005
- Jabłońska-Bonca J., *Podstawy prawa dla ekonomistów*, Warszawa 2000
- Kuźniar R., *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2004
- Wojtaszczyk K.A., Jakubowski W. (red.), *Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007
- Wronkowska S., Zmierczak M. (red.), *Kompendium wiedzy o społeczeństwie, państwie i prawie*, Warszawa–Poznań 1999

Polska, Europa, Świat

- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004
- Encyklopedia Unii Europejskiej*, Wojtaszczyk K.A. (red.), Warszawa 2004
- Leonard D., *Przewodnik po Unii Europejskiej*, Warszawa 2003
- Łoś-Nowak T. (red.), *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg*, Wrocław 2004
- Mojsiewicz C. (red.), *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wrocław 2004
- Ruszkowski J., Górnicz E., Żurek M., *Leksykon Integracji Europejskiej*, Warszawa 2002
- Weidenfeld W., Wessels W., *Europa od A do Z. Podręcznik Integracji Europejskiej*, Gliwice 2002
- Wojtaszczyk K.A., Jakubowski W. (red.), *Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007

WYBRANE STRONY INTERNETOWE

Instytucje oświatowe:

www.men.gov.pl – Ministerstwo Edukacji Narodowej
www.cke.edu.pl – Centralna Komisja Egzaminacyjna
www.oke.gda.pl – Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Gdańsku
www.oke.jaw.pl – Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Jaworznie
www.oka.krakow.pl – Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie
www.oke.lomza.pl – Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży
www.oke.lodz.pl – Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi
www.oke.poznan.pl – Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu
www.oke.waw.pl – Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Warszawie
www.oke.wroc.pl – Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we Wrocławiu
www.codn.edu.pl – Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
www.cdidn.edu.pl – Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli w Szczecinie
odn.zce.szczecin.pl – Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Szczecinie

Organizacje pozarządowe:

www.ngo.pl – Portal Organizacji Pozarządowych
www.ceo.org.pl – Centrum Edukacji Obywatelskiej
www.batory.org.pl – Fundacja im. Stefana Batorego
www.schuman.org.pl – Polska Fundacja im. Roberta Schumana
www.frdl.org.pl – Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej
www.pck.org.pl – Polski Czerwony Krzyż
www.hfhrpol.waw.pl – Helsińska Fundacja Praw Człowieka
www.amnesty.org.pl – Amnesty International
www.pah.org.pl – Polska Akcja Humanitarna

Instytucje państwowe i samorządowe:

www.sejm.gov.pl – Sejm
www.senat.gov.pl – Senat
www.prezydent.pl – Prezydent RP
www.kprm.gov.pl – Kancelaria Prezesa Rady Ministrów
www.nik.gov.pl – Najwyższa Izba Kontroli
www.trybunal.gov.pl – Trybunał Konstytucyjny
www.brpo.gov.pl – Rzecznik Praw Obywatelskich
www.sn.pl – Sąd Najwyższy
www.krrit.gov.pl – Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji
www.ipn.gov.pl – Instytut Pamięci Narodowej
http://bip.szczecin – Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie
www.sejmik-zachodniopomorskie.pl – Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego

Organizacje międzynarodowe:

www.europa.eu.int – Unia Europejska
www.ukie.gov.pl – Urząd Komitetu Integracji Europejskiej
www.cie.gov.pl – Centrum Informacji Europejskiej
www.euro.pap.pl – Europejski Serwis Polskiej Agencji Prasowej

www.un.org – Organizacja Narodów Zjednoczonych

www.unher.pl – Wysoki Komisarz NZ

www.osce.org – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie

www.coe.int – Rada Europy

www.nato.int – NATO

Portale edukacyjne:

www.wos.szczecin.pl – strona doradcy metodycznego ODN ZCE – Edukacja Obywatelska

www.eduforum.pl

www.eduinfo.pl

www.interklasa.pl

www.scholaris.pl

PRAWO OŚWIATOWE

wybrane akty prawne

- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – *Karta Nauczyciela*
- Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 r. – *Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego*
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2001 r. w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 24 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków i trybu dopuszczania do użytku szkolnego programów nauczania, programów wychowania przedszkolnego i podręczników oraz zalecania środków dydaktycznych
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 5 marca 2004 r. w sprawie ramowego programu szkolenia kandydatów na egzaminatorów, sposobu prowadzenia ewidencji egzaminatorów oraz trybu wpisywania i skreślenia egzaminatorów z ewidencji
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 1 grudnia 2004 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 27 lutego 2003 r. w sprawie wymagań, jakim powinni odpowiadać eksperci wchodzący w skład komisji egzaminacyjnych i kwalifikacyjnych dla nauczycieli ubiegających się o awans zawodowy, oraz warunków wpisywania na listę ekspertów i skreślenia z niej
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 maja 2005 r. w sprawie ramowego programu szkolenia kandydatów na ekspertów wchodzących w skład komisji egzaminacyjnych i kwalifikacyjnych dla nauczycieli ubiegających się o awans na stopień zawodowy, sposobu prowadzenia listy ekspertów oraz trybu wpisywania i skreślenia ekspertów z listy
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 6 września 2001 r. w sprawie trybu i kryteriów przyznawania nagród dla nauczycieli za ich osiągnięcia dydaktyczno-wychowawcze
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad

ISBN 978-83-89882-91-2